

ВИСНОВКИ. Отже, як ми показали, багаторічний світовий досвід економічного розвитку, а також дуже солідний інноваційний потенціал України свідчать про те, що на сучасному етапі інноваційному імперативу розвитку немає альтернативи. Він є не стільки імпульсом технічного нововведення, скільки джерелом розвитку інтелекту, вирішенням економічних соціальних, міждержавних проблем. Зазначене створює методологічну базу для поглиблення уявлень про природу економічного розвитку останніх років і зусиль, що формують потенціал росту в Україні.

Непослідовність, незавершеність трансформаційних процесів ставить під сумнів можливості стабілізації очікуваних високих темпів росту. У цьому контексті від нас необхідно більш докладне осмислення логіки економічних трансформацій на інноваційній основі.

Майбутнє національної економіки залежить від накопичення нового потенціалу розвитку, а не бездумної розтрати раніше накопиченого. Україна відкрита до широкого співробітництва в інноваційній сфері з усіма країнами. І першим кроком у цьому напрямку є осмислення Концепції міждержавного інноваційного програмування

Іде в минуле ера романтизму, замість неї приходить ера прагматизму, побудована на національних пріоритетах і ринкових підходах. І вказана ситуація потребує глибоких аналітичних пошуків. Відправною точкою таких пошуків є теза про те, що імперативом економічного розвитку України повинен стати його інноваційний пріоритет.

Список використаних джерел:

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) „Шляхом Європейської інтеграції” / Авт. кол.: А.С.Гальчинський, В.М.Геєць та ін.; Нац.ін-т стратег. Дослідж., ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України.- К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. - 416 с.
2. Joreskog K.G. Structural analysis of covariance and correlation matrices. Psychometrika, 43,443-477/
3. Joreskog K.G. Sorbom D. Recent developments in structural equation modeling. Journal of Marketing Research, 19, 404-416.
4. Francisco Sagasti, "Towards endogenous and technology for another development", Development Dialogue, №1, 1979, p. 15-17.
5. The World Competitiveness Yearbook 1998.- Losanna.- 1999.- P. 457

Біла С.О.,
докт.держ.упр., проф.,
професор кафедри міжнародних економічних
відносин і бізнесу ІМВ НАУ

ПРІОРИТЕТИ АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄС:

ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Основною причиною фінансово-економічної кризи (кінець 2008 р. – 2010 р.), руйнівні наслідки якої світ спостерігає і зараз, вважають швидке розповсюдження фінансової глобалізації, переміщення основної маси світових фінансових (та інвестиційних) ресурсів з реального (виробничого) сектору до сектору фінансових послуг та на ринки нерухомості. Стрімка динаміка розвитку цих ринків у до кризовий період (2005 – 2008 рр.) була обумовлена штучним «розігрівом» сукупного попиту біржовими та фінансовими спекулянтами, активною діяльністю ріелторських фірм (насамперед, за рахунок дешевих та легкодоступних кредитів), а також усуненням держави від регулювання та контролю за сферою надання фінансових послуг. Розкручування фінансової «піраміди» розпочалось на ринках розвинутих країн (США, ЄС) та швидко розповсюдилось у масштабах усієї світової економіки, у тому числі і на пострадянському просторі – в Україні.

Високий рівень залежності динаміки розвитку національної економіки України (та, особливо – регіональної економіки) від коливань кон'юнктури на міжнародних ринках товарів та послуг; нарощування загальних тенденцій падіння обсягів промислового виробництва та ВВП; зростання безробіття та інфляції, погіршення інших макроекономічних показників розвитку тощо, актуалізує пошук ефективних антикризових заходів. Саме тому надзвичайно важливим для України залишається узагальнення досвіду розвинутих країн світу (насамперед, країн ЄС) щодо впровадження антикризової політики; дослідження можливості адаптації цих заходів як на рівні національної, так і на рівні регіональної економічної політики.

У Європейському Економічному Плані Відновлення [1], прийняття якого є відповіддю на світову фінансово-економічну кризу, серед першочергових заходів передбачалось поліпшення руху грошових коштів органів державної влади через авансові платежі; спрощення процедур (щодо розширення використання єдиних ставок і одноразових платежів) для прискорення роботи органів державної влади стосовно підготовки антикризових проектів (у тому числі – у сфері державного інвестування проектів, пов'язаних з підвищенням ефективності використання енергії та використанням поновлюваної енергії). Поряд з цим, Європейський Економічний План Відновлення має два ключові напрями, в основі яких закладено єдиний принцип – дотримання у суспільстві «солідарності та соціальної справедливості».

Перший напрям антикризової політики в країнах ЄС передбачає державне стимулювання підвищення купівельної спроможності (стосовно споживчого та виробничого попиту); стимулювання зростання довіри суспільства до влади та ринкових реформ під час кризи. Цей захід розглядається як невідкладний, зорієнтований на короткострокову перспективу. Фінансовою основою реалізації цього напрямку програми антикризових заходів на території ЄС стало прийняття рішення про цільове виділення на 2009 рік 200 млрд. євро на стимулювання економіки, що становить 1,5 % ВВП ЄС (з цієї суми 170 млрд.

євро (близько 1,2% ВВП ЄС) мають надати держави-члени ЄС, а 30 млрд. євро (близько 0,3 % ВВП ЄС) надійде зі спільного бюджету ЄС) [2].

Другий напрям антикризової політики в країнах ЄС – державна координація короткострокових заходів з метою зміцнити європейську конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі (та на тривалий період). Відповідно до цього напрямку передбачено реалізацію комплексної програми щодо спрямування цільового (бюджетного) фінансування та державної підтримки на так звані «меткі» (пріоритетні, структуро-формуєчі) інвестиційні проекти, тобто ті, що гарантують вагомий соціально-економічний ефект у майбутньому. Насамперед, йдеться про інвестування у проекти, пов'язані з підвищенням ефективності використання енергії, її заощадженням та збереженням; у проекти, пов'язані зі створенням робочих місць у інноваційному секторі виробництва; інвестуванням в екологічно-чисті технології, що застосовуються у таких секторах економіки як будівництво та автомобільна промисловість (так, продукція автомобілебудування має бути зорієнтована на низький рівень викидів вуглецю (CO₂); інвестування в інфраструктуру та зв'язок тощо.

Стратегічними цілями Європейського Економічного Плану Відновлення визначено: швидке стимулювання попиту і підвищення довіри споживачів; зменшення витрат «людського капіталу» від економічного спаду і мінімізація впливу кризи на найуразливіші домашні господарства (сім'ї); надання домогосподарствам державної допомоги на період втрати роботи; допомога трудовим ресурсам з метою швидкого повернення на ринок праці; надання державної цільової фінансової (інвестиційної) допомоги на ті галузі (проекти), що відповідають викликам структурних реформ у сфері підтримки нововведень та інновацій і побудови «економіки знань». Експерти вважають, що реалізація цих проектів (після відновлення процесів економічного зростання) забезпечить Європі конкурентні переваги у майбутньому розвитку світової економіки. Найбільшу увагу в країнах ЄС приділяють наступним пріоритетам: прискореному переходу до економіки виробництва з низьким рівнем викидів вуглецю (CO₂), що сприятиме реалізації стратегії уповільнення зміни клімату; гарантуванню енергетичної безпеки (через сприяння розвитку нових технологій, створення нових робочих місць «зелених комірців» та можливості контролювати розрахунки громадян і бізнес-структур у площині використання енергії на світових ринках; зменшення залежності економіки ЄС від імпорту іноземних енергетичних ресурсів тощо).

У руслі короткострокових антикризових заходів, першочергова увага країн ЄС спрямовується на наступне:

- впровадження жорстких заходів державного регулювання, що зорієнтовані на стабілізацію ситуації у фінансовій (насамперед, банківській сфері);

- субсидіювання за рахунок бюджетних коштів частини (або загального обсягу) відсотків по кредитах, насамперед – по іпотечним кредитам (з метою прискорення ліквідації кризи неплатежів на ринках нерухомості);

- збільшення цільових витрат держави на інвестування національної економіки, активізація інвестування в інфраструктуру (насамперед у транспортну інфраструктуру) та у ті галузі, розвиток яких створює на рівні національної (та регіональної) економіки мультиплікативний ефект (наприклад – автомобілебудування, дорожнє будівництво, будівництво соціального житла тощо);

- загальне зниження податків для активізації підприємництва. Водночас, конкретні рішення про зниження ПДВ та інші види податків, кожна країна (у межах ЄС) має приймати самостійно;

- розширення пільгового кредитування та цільової державної фінансової допомоги для підприємств малого бізнесу, підтримка за рахунок цього samozайнятості населення та створення додаткових робочих місць (насамперед на місцевому, регіональному рівні);

- надання допомоги соціально-вразливим верствам населення (сім'ям), у тому числі через субсидії та виплати домогосподарствам, як суб'єктам господарювання, що гарантовано формують споживчий попит на товари повсякденного вжитку на внутрішньому (місцевому) ринку тощо.

Серед найбільш дієвих короткострокових антикризових заходів в країнах ЄС можна назвати наступні. У сфері фінансової стабілізації у Франції (на період 2009 – 2012 рр.) передбачено надання державної фінансової допомоги на підтримку міжбанківського кредитування на суму до 360 млрд. євро; на потреби рекапіталізації банків (та надання державної цільової фінансової допомоги банку в обмін на пакет акцій та право участі в управлінні банком) – до 40 млрд. євро. [3]. У Німеччині (на період 2009 – 2012 рр.) на фінансову підтримку проблемних банків передбачено спрямувати 80 млрд. євро. (у тому числі за рахунок створення державного гарантійного фонду на випадок банкрутства банків та невиконання ними своїх зобов'язань). Кожний німецький «проблемний» банк може розраховувати на максимальну допомогу держави у розмірі до 10 млрд. євро. Держава також може викупити у кожного з «проблемних» банків на 5 млрд. євро незабезпечених кредитів (у обмін на право викупу та володіння пакетом акцій уставного фонду банку). Як приклад – придбання урядом Німеччини (у 2009 р.) 25 % акцій другого за величиною в країні кредитно-фінансового інституту «Комерцбанк» [4].

У Великобританії набула поширення практика збільшення національним банком ліміту кредитування комерційних банків (як мінімум до 200 млрд. ф. ст.); придбання урядом привілейованих акцій банків (на суму понад 25 млрд. ф. ст.); надання державних позик банкам у обмін на їх зобов'язання збільшити капіталізацію на 25 млрд. ф. ст.; надання урядових гарантій за борговими зобов'язаннями банків на суму у 250 млрд. ф. ст. тощо [5]. Водночас, у Великобританії державна фінансова допомога поширюються тільки на ті банки, які погодились взяти участь у програмі «оздоровлення» національної фінансової системи та кредитної підтримки реального сектору виробництва. Тобто, у обмін на гарантовану державну допомогу комерційні банки Великобританії беруть на себе ряд зобов'язань: надають доступні кредити домогосподарствам та малому бізнесу (з відсотковою ставкою на рівні до кризового 2007 р.); розробляють

схеми реструктуризації кредитних зобов'язань для тих домогосподарств, які зазнають фінансових труднощів (внаслідок втрати роботи, знецінення особистих заощаджень тощо) та сприяють впровадженню цих схем [5].

Комплекс заходів розвинутих країн світу (ЄС) щодо фінансової підтримки «проблемних» фінансових установ не розглядається як «націоналізація» банківської сфери, а виключно як тимчасове явище. За умов стабілізації економічної ситуації в країні та активізації економічного зростання державний пакет акцій буде запропоновано купити тому ж «проблемному» банку (або його конкурентам) за новою ринковою вартістю, що гарантовано поповнить державний бюджет країни та збереже ринкові принципи господарювання.

Ще один з найважливіших напрямів короткострокових заходів антикризової політики в країнах ЄС – пошук шляхів зменшення «схильності до заощаджень» як основи стимулювання «схильності до споживання» та «ефективного інвестування». За законами макроекономіки, ці заходи сприятимуть зростанню сукупного попиту, а отже, позитивно вплинуть на загальні процеси економічного зростання. Так, позитивний ефект у короткостроковій перспективі гарантують заходи, спрямовані на підтримку найбільш вразливих (у фінансовому плані) домогосподарств. Наприклад, йдеться про тимчасове збільшення трансфертів безробітним або домогосподарствам з низькими прибутками; тимчасове подовження тривалості допомоги по безробіттю тощо (внаслідок невеликого обсягу, ці кошти у повному обсязі спрямовуються на споживання).

Наочними прикладами державної підтримки купівельної спроможності домогосподарств у країнах ЄС є досвід таких країн як Німеччина, Франція, Італія. Так, у Німеччині (на період 2009 – 2012 рр.) передбачено виділити для населення 3 млрд. євро субсидій на програми капітального ремонту (та модернізації) житлових будівель (насамперед, для підвищення рівня енергозаощадження) [4]. У Франції підтримка споживчого попиту сектору «домашні господарства» здійснюється за рахунок державних субсидій; виділення для 3,8 млн. французьких сімей чеків по 200 євро (на споживчі потреби) та інвестування 1,8 млрд. євро у сферу житлового будівництва (і у першу чергу – на підтримку соціального житла) [3]. У Італії передбачено запровадження на період 2009 – 2012 рр. соціальної картки, яка щомісяця буде поповнюватись на 40 євро. Картку (якою можна розрахуватись і при купівлі продуктів у супермаркетах) видають як незаможним пенсіонерам так і малозабезпеченим родинам, чії доходи за рік не перевищують 6 тис. євро. Поряд з цим, у Італії запроваджені купони для споживачів та знижки на енергозабезпечення для населення (на ці цілі спрямовується 6 мільярдів євро з 80 мільярдів євро, передбачених на державне стимулювання економіки Італії на період 2009 – 2012 рр. [6].

Державна антикризова політика щодо підтримки купівельної спроможності домогосподарств у розвинутих країнах світу спрямована не тільки на підвищення номінального рівня доходів населення, але й на вирівнювання соціальної стратифікації за доходами; на мінімізацію «розриву»

показників доходів різних соціальних верств та груп населення. З огляду на це країнами ЄС унормовуються: вимоги до комерційних структур стосовно перегляду системи виплати бонусів топ-менеджерам (у бік їх зменшення); надання уряду права участі у призначенні рад директорів тих комерційних та фінансових установ, діяльність яких має вагомий вплив на розвиток національної економіки та обмеження обсягів їх річних доходів тощо. Так, у Німеччині щорічний обсяг заробітної плати керівництва банків обмежено до 500 тис. євро на рік [4]. Заходи щодо обмеження верхньої межі бонусних виплат вищому ешелону менеджерів під час кризи впроваджені також у всіх інших розвинутих країнах світу.

Поряд з «пожежними» антикризовими заходами, зорієнтованими на короткострокову перспективу, особлива увага в країнах ЄС приділяється інституційному забезпеченню антикризової політики, заходи якої зорієнтовані на середньо та довгострокову перспективу. Першочергового значення у зв'язку з цим набуває інституціонально-правове забезпечення антикризової політики (прийняття антикризових законів та програм, що діють на міждержавному та регіональному рівні; законів, законодавчих актів, постанов тощо, які стосуються державної підтримки окремих сфер, секторів та галузей економіки); зростання ролі державного регулювання соціально-економічним розвитком як на регіональному (місцевому) рівні, так і на рівні національної економіки в цілому; створення сприятливого інституційного середовища для розвитку підприємництва на регіональному (місцевому) рівні та покращення за рахунок цього загальної макроекономічної ситуації в країні (особлива увага у зв'язку з цим, приділяється підтримці малого та середнього бізнесу, «венчурних» інноваційних малих та середніх фірм тощо). Традиційна практика фінансово-кредитної (та податкової) підтримки малих та середніх підприємств, в країнах ЄС поєднується з практикою фінансування проектів, які можуть принести доходи малому бізнесу і сприяють реалізації довгострокових цілей державної політики (наприклад – інвестуванню у соціальну, туристичну, транспортну інфраструктуру тощо), інвестуванню у екологічно-зорієнтовані проекти; проекти, що ставлять за мету вихід на високий рівень енергозаощадження та зменшення енерговитрат виробництва тощо.

Підтримка цих проектів, як свідчить досвід ЄС, позитивно впливає на процеси економічного зростання у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Так, у сфері розбудови транспортної інфраструктури у Німеччині (на період 2009 – 2012 рр.) передбачено субсидювання 44 нових проектів з будівництва доріг, збільшення фінансування будівництва вокзалів, каналів, портів тощо (на ці потреби передбачено спрямувати майже 5 млрд. євро) [4].

Зазначимо, що фінансування розвитку транспортної інфраструктури породжує на макrorівні національної економіки потужний мультиплікативний ефект. Дорожнє будівництво створює попит на продукцію металургійного, хімічного виробництва, машинобудування, енергетичної галузі тощо. З іншого боку, гарантоване інвестування, державні контракти (та державне замовлення) на потреби розвитку транспортної інфраструктури створюють додаткові робочі місця, а отже, гарантують зростання доходів та споживчих витрат працюючого

населення у суміжних з будівництвом секторах економіки. Останній чинник «розігріває» ринкову кон'юнктуру національної економіки в цілому, оскільки за рахунок збільшення споживчого попиту, на внутрішньому ринку створюються передумови для економічного зростання у сфері послуг та таких галузях як харчова, легка промисловість тощо. Інвестування для модернізації європейської інфраструктури є невід'ємною складовою антикризової політики ЄС. Протягом 2010 – 2011 років у бюджеті ЄС встановлено обсяг понад 5 мільярдів євро для фінансування проектів модернізації Транс-європейських енергетичних мереж та розбудови інфраструктурних проектів.

У Великобританії на період 2010 – 2011 рр. передбачено спрямувати на розвиток дорожньої інфраструктури, на потреби будівництва «соціального житла» та об'єктів соціальної інфраструктури (школи, лікарні тощо), на потреби модернізації національної енергетичної системи понад 3 млрд. ф. ст. [5]. Такі інвестиційні вливання (за рахунок як цільового фінансування, так і за рахунок заходів державного гарантування та залучення механізмів державно-приватного партнерства) створюють «точки економічного зростання» як на місцевому (регіональному рівні), так і на рівні національної економіки в цілому, що й пришвидшує вихід економіки країни з кризового стану.

Всі вищенаведені антикризові заходи ЄС мають подвійний ефект. З одного боку, вони зорієнтовані на вирішення проблем місцевого (регіонального) розвитку, а з іншого – на покращення загальної макроекономічної ситуації в країні. Наочно такий підхід прослідковується на прикладі діяльності Європейського фонду реконструкції та розвитку, кошти якого, навіть в умовах кризи, в основному, спрямовуються на наступні проекти: ефективне інвестування, що веде до створення (та збереження) робочих місць на місцевому (регіональному) рівні; інвестування у інфраструктурні проекти; інвестування у проекти місцевого розвитку та стимулювання ділової активності підприємств малого та середнього бізнесу тощо. Фактично, першочергового значення набуває фінансування наступних сфер: транспорт, комунікаційні технології, енергетичний сектор, захист навколишнього середовища, дослідження та інновації, соціальна інфраструктура, освіта, міський розвиток та розвиток промислових районів, сільський розвиток, рибне господарство, туризм та культура [7]. Реалізація цих проектів та підвищення ділової активності на місцях призводять до покращення всіх соціально-економічних та макроекономічних показників, прискорює вихід країн ЄС з кризового стану.

Висновки

Європейський Економічний План Відновлення можна охарактеризувати як «нециклічну макроекономічну відповідь» на кризу і у якості найважливішої риси визнати його зорієнтованість на підтримку реального сектору економіки та гарантування потенційного зростання з урахуванням конкурентних викликів майбутнього розвитку в умовах глобалізації.

Запровадження антикризових заходів в Україні впродовж кінця 2008 – початку 2010 рр. ускладнювалось відсутністю консолідації суспільства та слабкістю політичної волі; наявністю політичного протистояння між різними гілками влади. Як правило, впровадження заходів антикризової політики (на

кшталт державної підтримки декількох обраних «у ручному режимі» комерційних банків, підвищення соціальних виплат певним групам населення тощо) мало спорадичний характер та не призвело до системного покращення соціально-економічної ситуації в Україні. Пріоритетними напрямками національної антикризової політики, як свідчить досвід країн ЄС, в Україні доцільно обрати цільову бюджетно-податкову підтримку «кіл економічного розвитку», що породжують «мультиплікативний ефект» (насамперед, йдеться про дорожнє будівництво, розвиток транспортної інфраструктури; модернізацію та будівництво морських портів, аеропортів; будівництво соціального житла тощо). Поряд з цим, велику увагу слід приділити державній підтримці купівельної спроможності населення та «розігріву» за рахунок цього кон'юнктури внутрішнього ринку. Врахування соціально-інституціональних чинників та вплив держави на такі інституційні чинники як: «схильність населення до заощадження та споживання», «схильність до інвестування», повернення довіри суб'єктів господарювання до фінансових інститутів (банків, страхових компаній, інвестиційних компаній та фондів тощо) у системі антикризових заходів розглядається як дієва складова «розігріву» сукупного попиту, як основа забезпечення зростання обсягів виробництва та міцне підґрунтя для виходу національної економіки з кризового стану.

Література

1. «A European Economic Recovery Plan. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN COUNCIL»: Brussels, 26.11.2008 (Європейський Економічний План Відновлення. Комюніке Комісії до Європейської Ради: Брюссель, 26.11.2008) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurada.org/site>
2. Офіційний сайт Єврокомісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/index_en.htm
3. Сайт Центру дослідження макроекономіки та міжнародних фінансів (Франція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unice.fr/CEMAFI
4. Сайт Інституту світової економіки та міжнародного менеджменту (Німеччина) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iwim.uni-bremen.de
5. Сайт Центру міжнародної макроекономіки (Великобританія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.econ.ox.ac.uk/Research/cim
6. Сайт Віденського інституту міжнародних економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.wiwi.ac.at/e/home.htm
7. The European Regional Development Fund / Regional Policy // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord_en.htm

Мортиков В.В., д.э.н., профессор

ИМПЛИЦИТНЫЕ СОГЛАШЕНИЯ В СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВОЙ СФЕРЕ